

De misvattingen over de multiculturele samenleving

Door Boy Vielvoye

Het debat over de multiculturele samenleving heeft in het afgelopen decennium de publieke opinie en volksvertegenwoordiging in vrijwel elke westerse staat in haar greep gehad. Tot op heden wordt het welslagen van een multiculturele samenleving als één van de grootste uitdagingen voor westerse samenlevingen in de huidige eeuw gezien. Ondanks de uitvoerigheid die het debat tot nog toe heeft gekenmerkt, hebben enkele grove misvattingen mogelijkheid gezien om zichzelf al sluipenderwijs staande te houden.

Een eerste misvatting betreft de aard van de mens. Een herwaardering van wetenschappelijke methoden in westerse samenlevingen gedurende de Verlichting heeft het geloof in de goedheid van de mens niet kunnen uitbannen, en in zekere zin zelfs verder aangewakkerd. De Verlichting schonk ons immers de rationele mens. En dat de wil van de rationele mens op het goede gericht zou zijn, dat heeft voor vele wetenschappers, politici en andere invloedrijke individuen merkwaardig genoeg altijd vast gestaan. Een koele analyse van onze ware aard leert ons echter dat de wil van de mens in principe altijd op het kwaadaardige is gericht. Onze aard is xenofob, bloeddorstig en agressief. Deze beestachtige aard wordt slechts in toom gehouden door sociale conventies, die op hun beurt slechts uit praktische overwegingen voortvloeien.

In de geschiedenis van de westerse samenlevingen bestaat er, in scherp contrast met samenlevingen elders ter wereld, al eeuwenlang een diepgewortelde ontkenning van deze aard. Deze ontkenning heeft reeds veel menselijk leed veroorzaakt en kan ook van toepassing worden

geacht op de misconcepties die het debat over de multiculturele samenleving kenmerken. In de praktijk heeft zij ertoe geleid dat beleidsmakers in westerse samenlevingen tot op heden vol weten te houden dat de wil van de mens in beginsel gericht is op een vreedzame en verdraagzame samenleving. Deze overtuiging heeft geresulteerd in een weinig indrukwekkende filosofie die in de volgende zinsnede

In het meest gunstige geval treden we mensen van andere culturele achtergronden met argwaan tegemoet.

is samen te vatten: “het komt allemaal wel goed”.

De naïviteit van deze filosofie bezit een dusdanige graad van achterlijkheid en wensdenken, dat het gebruik van welke woorden dan ook een te grove beperking oplegt om haar in volle diepte te kunnen verklaren. Het volstaat hier echter om aan te nemen dat een onderkenning van onze aard zoals die is en zoals die ook altijd blijven zal ons meer te bieden heeft. Een aantal aspecten van onze werkelijke aard kan ons nuttige inzichten verschaf-

fen omtrent de multiculturele samenleving.

Het belangrijkste aspect in dezen betreft de xenofobie die zo diep in onze aard is ingebed. In het meest gunstige geval treden we mensen van andere culturele achtergronden daarom met enige argwaan tegemoet, en in het ergste geval resulteert zij simpelweg in ordinare haat jegens alles dat anders dan de eigen cultuur is. Zouden we dit on-

derkennen, dan zou het misschien begrijpelijk worden waarom zwarte scholen ontstaan. Het zou ook kunnen resulteren in rationeel beleid, zoals de verplichte spreiding van leerlingen over verschillende scholen. Kortom, het zou ons beginnen te dagen dat er serieus en verantwoordelijk overheidsbeleid nodig is om de xenofobie in beschaafde en redelijke banen te leiden. Had den beleidsmakers dit eerder onderkend, dan zouden misstappen uit het verleden momenteel niet op zulke klunzige wijze te hoeven worden rechtgezet.

Een tweede misvatting betreft de aard van culturen. Reeds eeuwenlang heeft in de westerse filosofie en wetenschap het idee bestaan dat er een natuurlijke waarheid bestond. Een waarheid die zou voortvloeien uit de aard der dingen. Het is precies dit idee dat heeft geresulteerd in de Declaratie van de Rechten van de Mens. Er zouden volgens deze verklaring bepaalde aannames bestaan waarover alle mensen van alle culturele achtergronden het eens zouden moeten kunnen worden. Deze overtuiging heeft zich sinds het moment van haar wetgeving diep in ons verstand weten te doen postvatten. Zij heeft geleid tot de aanname dat er zekere basiswaarden zouden bestaan waarover geen discussie zou kunnen of hoeven te zijn. Deze opvattingen hebben in concreto bijgedragen aan het volgende idee: “we worden het wel eens”.

Ondanks de vurigheid waarmee westerse beleidsmakers in dit idee hebben geloofd, spreekt de empirische werkelijkheid haar totnogtoe tegen. Binnen westerse samenlevingen bestaan er nog altijd hevige discussies of zelfs conflicten over een aantal van deze zogenaamd fundamentele uitgangspunten. In dit licht kan gewezen worden op het feit dat lang niet alle leden van westerse samenlevingen geloven in de universele waarheid dat alle mensen gelijk zijn. Gediscrimineerde vrouwen, homoseksuelen, moslims en andere minderheden kunnen over dit gebrek aan consensus helaas nog altijd goed meepraten. Wellicht is het vruchtbaarder om te onderkennen dat verschillende culturen op een aantal essentiële punten waarschijnlijk altijd zullen blijven botsen, en dat “we” het niet per definitie “eens worden”.

Een derde misvatting betreft de denkbeeldige mogelijkheid dat culturen op gelijkwaardige wijze naast elkaar zouden kunnen bestaan. Ondanks de nonsens die door sommige filosofen en politici vaak de wereld in wordt gespuid, heeft er nog nooit een samenleving bestaan waarin dit het geval was. Alleen al uit praktische overwegingen zou een dusdanige samenleving slechts in een illusoire werkelijkheid kunnen plaatsgrijpen. In een dergelijke samenleving zou om te beginnen

Is de multiculturele samenleving een onverklaarbare utopie?

geen functionerend rechtssysteem kunnen bestaan. In zo'n samenleving zou de verkrachter immers kunnen aanvoeren dat verkrachting of moord in zijn of haar cultuur een doodgewone zaak is. Als een samenleving op een rudimentair niveau wil functioneren moet er één bepaalde cultuur, in ieder geval in de rechtszaal, domineren. Uiteindelijk moet een samenleving mensen voor hun daden verantwoordelijk kunnen stellen, en dit kan nooit op multiculturele wijze geschieden.

Wat eventueel wel mogelijk zou zijn, is een samenleving waarin er

een relatief hoge graad van tolerantie bestaat ten opzichte van niet-essentiële culturele uitingen. Hierbij kan gedacht worden aan het dragen van bijvoorbeeld christenkruizen. Deze tolerantie kan echter nooit bestaan jegens essentiële culturele uitingen. Een samenleving waarin de basiswaarden niet onomstreden en dictatoriaal van aard zijn, zal binnen zeer geringe tijd aan haar eigen tegenstrijdigheden ten onder gaan.

Uit bespreking van de behandelde misvattingen blijkt dat het concept van de multiculturele samenleving een aantal interne tegenstrijdigheden herbergt. Het streven naar een multiculturele samenleving kan daardoor onvoorziene gevolgen met zich meebrengen. Maatschappelijke ontregeling en algemeen wanbeleid zijn hier slechts voorbeelden van. In plaats van een dergelijk naïef streven zou de overheid zichzelf beter haalbare doelen kunnen stellen. Inperking van xenofobie zou zo'n doel kunnen zijn. Wellicht kunnen we burgers leren niet te haatdragend te zijn. Verder zullen culturele minderheden zich staande moeten zien te houden in westerse samenlevingen waarin leden van de autochtone gemeenschap zichzelf al decennia lang niet meer aan de eigen basiswaarden gebonden voelen.

Het ontstaan van multiculturele samenlevingen blijft echter een fictie. Wellicht dat bescheiden en verstandig beleid een vreedzame samenleving wel tot de mogelijkheden kan laten behoren ■